

Psalm och poesi

I sin artikel om svenska psalmboken (Radio – TV nr 16) erinrar Sven Stolpe om hur Söderblom enträget bad Karlfeldt medverka i den nya psalmboken. Karlfeldt var bestämt avvisande. Saken har ofta kommenterats och man har beklagande menat, att stora värden gick förlorade för svensk psalm genom Karlfeldts vägran. Man har också undrat vad skäl Karlfeldt hade att dra sig undan. Skälet är nog ganska enkelt. Karlfeldt visste vad ortodox fromhet och därmed också vad psalm är. Han visste också sin domän och sin diktnings villkor. Det var inte Karlfeldt som tog fel, när han vägrade att bli psalmförfattare. Det var Söderblom som for vilse, när han med sin enträgna begäran vände sig till Karlfeldt. Söderbloms begåvning spelade över vidsträckta register. Men hans sinne för psalm var oklart och osäkert. Det framgår av hans egna bidrag till psalmboken.

I passionspsalmen nr 72 har Söderblom översatt första versen och nyskrivit vers 2:

Låt kärlet brista, låt dess nardus strömma,
var inte snål, bered din själ till fest.
Vad fröjdfullt överdåd! Låt kärlek tömma
sin bästa gård för själens höge gäst.

Det är en psalm som är en självbekännelse. Varje rad är personlig sanning för dess författare. Den kan läsas från en predikstol. Och man kan läsa den för sig själv. Men den sjungs sällan. Den är helt enkelt inte sångbar som psalm. Inte av melodi skäl. Men därför att man rimligen inte kan sjunga en apell till sig själv.

Mycket sjungen i allhelgonatiden är däremot Söderbloms översättning av biskop W.W. Hows "For all the saints". Nr 147. Den är litterärt klangfull, har nerv och vision. Det finns i den en apell ställd till helgonens höga samfund. Man ville hålla före, att Söderbloms förkortade översättning överträffar originalet. En del kvasipoesi i versen som börjar "The golden evening brightens in the west" har Söderblom strukit. Och ändå! Är detta i genuin mening en psalm? Vänder man ett par blad bakåt i psalmboken till den gammalsvenska "I himmelen, i himmelen", är det som att bli flyttad över från en kontinent till en annan. Genom de hastande stroferna i How-Söderbloms psalm hör man fotstegen från en marscherande skara. Den är en kristen soldatsång. Genom den gamla svenska psalmen sänker sig den andliga världen till den sjungande eller läsande. Man befinner sig här på religionens och uppenbarelsens heliga mark. Här behövs inga lystringsord till en sömrig själ som i psalm 147 : "Tyst, hör! I fjärran tonar segersång".

I Laurinus helgonpsalm klingar den himmelska lovsången genom varje strof. Man har den tätt inpå och runtomkring som fågelsången en vårmorgon.

Det är svårt att göra en någorlunda klar distinktion och gränsdragning mellan psalm och poesi. Det beror på att inga som helst undersökningar gjorts, om vad som kan vara konstitutivt för en psalm. Poesibegreppet däremot har analyserats i det oändliga. Poesin kan vara ett element i psalmen. Det finns psalm som samtidigt är stor poesi. Exempelvis Franzéns "Vad ljus över griften". Vill man på egen hand öva sig i att uppfatta vad psalm är, gör man klokt i att inrikta sin uppmärksamhet på den

poesilösa psalmen. Det förhåller sig ju så att ett betydande antal av våra bästa psalmer författats av "fromma amatörer", skribenter som uppenbarligen inte varit poeter. De har haft andra kvalifikationer.

Det är en romantisk 1800-tals idé, att psalmen ska vara poesi. Resultatet av denna konfusion är förvirrande och svåröverskådligt. Det har under de sista hundra åren tillkommit en uppsjö av litterära psalmer, som ibland varit väsentliga och riktiga. Många har hastigt slagit igenom. En del har dröjt sig kvar längre än man skulle önskat. De överväldigande flertalet har haft sin korta tid av blomning och sin långa tid av förbleknande. Bland det slagets psalmer finns det också en veritabel skräckflora. Vi har sedan en del år tillbaka fått uppleva, att koralen börjar hitta tillbaka till sig själv efter allsköns romantiska utflykter. Det måste psalmen också göra. Det måste under alla omständigheter vara viktigt att vissa grundläggande artbestämningar görs av psalmen och poesin i deras förhållande till varandra.

Ett på många sätt intressant och inspirerande studiematerial har man i den engelska psalmboken "Songs of praise", utgiven i sin första version 1925 och avsedd att användas i skolor och kyrkor jämsides med den officiella psalmboken. Här finns psalmpoesi i överflödande rikedom. Här kan man läsa och sjunga till psalm förklädda religiösa dikter av : Matthew Arnold, Emily Bronte, Robert Browning, Carlyle, Chesterton Laurence Housman, Kipling, Masefield, Christina Rossetti, Shakespeare, Shelley, Swinburne, Tennyson, Walt Whitman, Wordsworth för att i bokstavsordning nämna några. Det måste vara stimulerande för ett folk att i sin psalmbok återfinna nästan alla sina stora diktare. Det är andlig dikt på ett plan, som ligger ovanför de litterära generationsväxlingarna.

Vad man däremot ställer sig undrande inför är en myckenhet ofta tämligen nyskrivna psalmer med litterär ambition. Man märker där hur lätt legeringen psalm – poesi kan bli falsk, lika misskrediterande för både psalmen och poesin. En yngre generation som läst både Eliot och Dylan Thomas måste betrakta detta gjutgods närmast som antipoesi.

Det är en obeskrivlig lisa att från psalmer av denna typ i Songs of praise gå över till vad den store dogmbyggaren Tomas av Aquino skrev för 700 år sen. Det klarnar då för en att den äkta psalmen hör närmre samman med bön och förbön, dogm och bekännelseskrift än med den lyriska poesin. Man förstår att litteraturhistorikerna haft sina skäl för att inte befatta sig med psalmen. Och varför de insiktsfulla diktarna ställt sig tveksamma.

När Stagnelius befann sig i sin religiösa kris ville han lämna sin lysande lyriska bildvärld, gå in i en andlig askes och skriva " religiös poesi ". I poemet "Landsbygden" tar han farväl av sin dikt.

Fly måste Venus, den av svanor dragna,
violbegrönda, lekande gudinna,
begärens moder, fly den falska solgud,
som harpan slår i Pindens lagerskogar,
och han, som klädd i panterhuden flätar
en krans av druvor åt de långa håren,
fly måste diktens alla gudamakter,
mångfalden för det eviga, det ena,
där helgelsens och korsets ord predikas ...

Dikten som genom sin skönhet tar andan ur en, är också ett skakande personligt dokument. Stagnelius insåg snart sitt misstag. vi har säkert all anledning att vara tacksamma för att hans fortsatta bidrag till vår litteratur blev Bacchanterna och inte ett antal psalmer. Vad skulle Stagnelius gjort med sin bildexplosiva inbillningskraft, om han framhärdat i beslutet att skriva psalm, som ofta är renast och bäst när den är bildlös?

Det är inte säkert att man – som Sven Stolpe gör gällande – kunde vänta sig en förnyelse av den svenska psalmen genom hänvändelse till Hjalmar Gullberg, Harry Martinson och Bo Setterlind. Sannolikt vore det bättre att i denna sak vända sig till Bo Giertz.

Det mest angelägna är att psalmen hittar hem till sig själv. Den behöver inte misstro sig själv och snegla så mycket åt poesins håll.